

№ 9 (362)
Сакавік 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- ☞ **Суайчыннікі: татары ў Беларусі –** стар. 4
- ☞ **Даўніна: хлебны тыл даваеннай вёскі –** стар. 6
- ☞ **Землякі: генерал-палкоўнік Нагорны –** стар. 7

Фота Наталі Купрэвіч

Больш за год у Беларусі прадметна гавораць пра важнасць супольнай працы дзяржавы і грамадства ў захаванні нашых гістарычных помнікаў. Менавіта з гэтай мэтай у адпаведнасці з пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 22.10.2008 г. «Аб зацвярджэнні Палажэння аб парадку ажыццяўлення грамадскімі аб'яднаннямі грамадскага кантролю за выкананнем заканадаўства Рэспублікі Беларусь аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны» пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь была створаная Грамадская назіральная камісія па ахове гісторыка-культурнай спадчыны.

Сёлета напрыканцы студзеня адбылося пасяджэнне Рэспубліканскага грамадскага савета па справах культуры і мастацтва пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь, дзе пытанне аховы гісторыка-культурнай спадчыны і яе выкарыстанне ў выхавальнай рабоце і турыстычнай сферы вызначанае адным з першачарговых для разгляду.

Дык у якім жа стане знаходзяцца аб'екты гісторыка-культурнай спадчыны? Колькі мы іх у Беларусі маем? Ці ёсць рэальныя магчымасці захаваць іх? З дазволу старшыні Грамадскай назіральнай камісіі па ахове гісторыка-культурнай спадчыны, намесніка старшыні Рэспубліканскага грамадскага савета па справах культуры і мастацтва Анатоля Іванавіча Бутэвіча «КГ» выкарыстоўвае яго матэрыялы, падрыхтаваныя для публікацыі ў іншых выданнях.

Праблема дасведчанасці

Трэба прызнаць, што сёння дзяржаўныя інстытуты заклапочаны тым, каб аб'яднаць намаганні ўсіх і захаваць для нашчадкаў тое, што засталася нам у спадчыну ад мінулых пакаленняў. І арганізацыйна, і фінансавы дзяржава прымае адпаведныя захады. Але гэта толькі частка справы. Апекавацца спадчынай павінны мы ўсе, усёй грамадою, усім грамадствам. На жаль, на месцах так адбываецца не заўсёды. І на жаль, не толькі далёка ад Мінска, а і ў самой сталіцы. У адных не даходзяць рукі, у некага не хапае ведаў, а некаму гэтая «ста-

рызна» проста замінае. Міністэрства культуры Беларусі, яго кіраўніцтва робяць пэўныя крокі па павышэнні кваліфікацыі людзей, якія займаюцца аховай помнікаў, стараюцца дапамагач мясцовым органам у разуменні гэтай важнай і тонкай справы, што дае спадзеў на станоўчыя зрухі.

Тым не менш праблема дасведчанасці існуе, роўна як і праблема адказнасці, кваліфікаванасць. Бо каб нейкі шматсотгадовы аб'ект застаўся жыць, трэба, каб яго разумна ахоўвалі, аднаўлялі. Але неабходна прызнаць, што для гэтага ў нас не хапае кваліфікаваных рэстаўратараў. Часта складаныя працы выконваюць звычайныя будаўнікі,

Апекавацца спадчынай усім грамадствам

якія ні адпаведнага вопыту, ні патрэбных навывкаў не маюць. А тут прыспешвае імклівае жаданне ледзь не кожнага рэгіёну (развіццё турызму патрабуе) як мага хутчэй аднавіць свае мясцовыя аб'екты. Паўстае надзвычай вострая праблема. Але мо лепей было б, калі мы не здольны забяспечыць помнікам нармальнае жыццё, не ўмешвацца ў іхні лёс і не нявечыць іх? Павінны дзейнічаць медыцынскі прынтэп: не нашкодзь. На жаль, нашае грамадства, мы з вамі не цалкам усвядомілі, што мелі, што маем і як гэта захаваць.

Пра каго мы найперш гаворым?

Ды пра ўсіх нас. Дзяржаўныя інстытуты – гэта добра. Але трэба абуджаць грамадскую думку, людскую зацікаўленасць. Я не сумняваюся, што неабякавых людзей у нас шмат. Варта толькі падтрымаць іх, разварушыць, аб'яднаць. А ў нас нават рэспубліканскага краязнаўчага таварыства няма. Сёння нашая гістарычная спадчына, так бы мовіць, выйшла на заслужаны адпачынак, многія з былых дзейных аб'ектаў сталі «ветэранамі». То і адносіны да іх павінны быць адпаведныя – паважлівыя і пашаноўныя. Яны ж усё сваё жыццё

служылі грамадству, нам з вамі. І палацы, і замкі, і храмы, і грамадскія будынкі, і гаспадарчыя пабудовы. Многія з іх і сёння насуперак сваім гадам і нягодам, працягваюць служыць. Як, напрыклад, амаль 800-гадовая Каложская царква, альбо гэткага ж узросту Спаса-Ефрасіннеўская царква ў Полацку. Яны і дагэтуль уносяць шчырую малітву за мір і спакой на нашай зямлі, за дабрабыт людзей.

А ці не ўсё сваё жыццё служылі роднаму краю Мірскі, Нясвіжскі, Крэўскі, Лідскі, Гальшанскі замкі, іншыя нашыя помнікі? Яны заслужылі тую «пенсію», якую сёння і дзяржава, і мы з вамі павінны аддаваць ім, апякуючыся іхнім далейшым лёсам.

А хто павінен быць «сацыяльнымі работнікамі» для іх? Вядома, найперш дзяржава. Але калі з'явіцца сацыяльны работнік з нашага з вамі асяроддзя – ён будзе не толькі спрыяць аднаўленню (валандэрскай атрады працавала, напрыклад, на Крэўскім замку, на іншых аб'ектах), – пазначыцца ўжо іншая сфера ўплыву, у тым ліку і выхавання душы. І тады паяднанне дзяржаўнага інтарэсу і грамадскай заклапочанасці дапаможа выправіць сітуацыю. Не баюся гэтага слова – выправіць, бо ў многіх выпадках яна проста катастрофічная.

Неабходна інвентарызацыя

Сёння ў Дзяржаўным спісе гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь (помнікаў, якія ахоўвае дзяржава) – 5 тысячаў 382 аб'екты. Толькі за мінулы год у спіс унесены 472 помнікі матэрыяльнай і нематэрыяльнай творчасці чалавека. Гэтая колькасць аб'ектаў, якія падлягаюць ахове, зразумела ж, не ўся. У «Зборы помнікаў гісторыі і культуры Беларусі», які быў выдадзены за савецкім часам, іх было каля 15 тысячаў. (На калегіі Міністэрства культуры Беларусі, якая падводзіла вынікі працы за 2010 год і вызначала кірункі на перспектыву, міністр культуры Павел Латушка даў даручэнне прааналізаваць гэты спіс і высветліць дакладную лічбу.) Можа, мы сёе-тое страцілі. У савецкі час, магчыма, сярод тых аб'ектаў значыліся і многія помнікі з бетону і гіпсу, якія не вытрымалі выпрабавання часам. Альбо храмы, якіх пазней не стала. Аднак усё роўна атрымліваецца, што сёння гэтая лічба зменшылася. Значыць, сапраўды патрэбна інвентарызацыя таго, што неабходна ахоўваць дзяржавай.

(Заканчэнне на стар. 3)

«Светлая зорка Шамякіна»

Зайсёды на Гомельшчыне нараджаліся сапраўдныя майстры слова. Далёка за межамі краіны вядомыя імяны народных пісьменнікаў Беларусі Івана Шамякіна, Івана Мележа, Івана Навуменкі, драматурга Андрэя Макаёнка, паэта Анатоля Грачанікава і многіх іншых.

Гэлета 30 студзеня грамадскасць краіны адзначыла 90-годдзе з дня нараджэння нашага знакамітага земляка, народнага пісьменніка Беларусі Івана Пятровіча Шамякіна – аднаго з самых чытаных і папулярных. Дастаткова назваць такія яго эпічныя палотны, як «Глыбокая плынь», «Крыніцы», «Сэрца на далоні», «Трывожнае шчасце», «Снежныя зімы»,

«Атланты і карыятыды», «Вазьму твой боль».

Хто з чытачоў, асабліва людзей старэйшых пакаленняў, не памятае гэтыя і іншыя яго творы, якія горача абмяркоўваліся, фактычна фармавалі наш светапогляд і, як верныя сябры, спадарожнічалі нам на працягу дзесяцігоддзяў.

У Гомельскай абласной бібліятэцы прайшоў шэраг юбілейных мерапрыем-

стваў, прысвечаных земляку.

«Летапісец эпохі» – так называлася выстаўка, на якой былі прадстаўлены зборы твораў І.П. Шамякіна розных гадоў выдання, пераклады на розныя мовы, публіцыстыка і ўспаміны пісьменніка, літаратура аб яго жыцці і творчасці, кнігі з аўтографамі, фотаздымкі з сямейнага архіва, а таксама электронныя рэсурсы.

Дзед краязнаўства бібліятэкі правёў вялікую пошукавую працу, вынікам якой стала стварэнне электроннага музея «Майстра». Дарэчы, гэта не проста музей, а паўнотэкставая база дадзеных, дзе змешчаныя матэрыялы аб жыцці і творчасці пісьменніка, рэдкаія фатаграфіі. У лічбавым

музеі таксама знайшлі адлюстраванне творы паэтаў і пісьменнікаў, прысвечаныя І.П. Шамякіну. Прэзентацыя музея адбылася пад час правядзення літаратурнай вечарыны «Светлая зорка Шамякіна». У ёй бралі ўдзел пляменнік класіка Міхаіл Калінін, гомельскія пісьменнікі Васіль Ткачоў, Ніна Шклярава, Тамара Кручэнка, Міхась Болсун, старшыня Гомельскага абласнога аддзялення саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзімір Гаўрыловіч.

Удзельнікі «Школы маладога літаратара», якім кіруе сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі Ніна Шклярава, прачыталі свае вершы, напісаныя да юбілею знакамітага земляка.

Прыемнай нечаканасцю для прысутных стаў паказ

інсцэніроўкі эпізодаў з рамана «Трывожнае шчасце», якая была падрыхтаваная народным тэатрам «Грачы» Гомельскай абласной бібліятэкі.

Але праца па прапагандзе спадчыны Івана Шамякіна на гэтым не спынілася. У бібліятэцы плануецца стварыць музейную экспазіцыю «Глыбокія плыні жыцця Івана Шамякіна», якая будзе ўтрымліваць рукапісы пісьменніка, літаратуру аб яго жыцці і творчасці, кнігі з аўтографамі, фотаздымкі, а таксама калекцыю асабістых рэчаў пісьменніка.

Н. СЕРЫКАВА,
галоўны бібліятэкар
аддзела краязнаўства
Гомельскай абласной
бібліятэкі

МАЙСТРА ВІРТУАЛЬНЫ МУЗЕЙ ІВАНА ШАМЯКІНА

Прылічце вашай ўвазе электронны версій творы Івана Пятровіча Шамякіна пад назвай «Майстра». Гэты праект прысвечаны 90-гадоваму юбілею пісьменніка. У музейную частку ўключаны ўспаміны, творы і грамадскія дзейнасці творцы, яго стаўленне да літаратуры і літаратурнай працы, сувязь з сучаснасцю. Мэтай нашай працы з'яўляецца на ўспаміны Івана Пятровіча Шамякіна, як пісьменніка з вялікай творчай спадчынай.

Інтэлектуальнае спадкадзяццё з сваёй аб'ёмнай і вядомай характарыстыкай матэрыялаў гэта фотаздымкі рукапісаў, самаго Шамякіна, пісьменніка, як русіст, так і беларусі, з яго аўтографамі Іван Пятровіч, арыштаў, што з'яўляюцца з мастацтвам яго твораў і кніжачкаў, газет і часопісаў, дзе публікаваліся яго творы, арыштаў з літаратурна-навуковых часопісаў, газет, выданні і рэцэнзіі.

Матэрыялы прадстаўляюць тэматичныя комплексныя. У музей уключаны наступныя раздзелы:

- Дарога ў вялікае жыццё
- Трылогія І. Шамякіна
- Сэрца на далоні, сэрца ў творах
- Драматургічная спадчына
- Глыбокія плыні жыцця
- Тут зямля, як матчына далонь
- Класікі не паміраюць
- Фотастаронка
- Спіс твораў
- Біяграфія

Для збагачэння інфармацыі раздзелы пасля кожнага ўз'яўдзены дадатковыя спісы літаратуры. Падобныя матэрыялы будзе цікавымі не для даследчыкаў творчасці Івана Шамякіна, а для студэнтаў, навукоўцаў, тэатраў і іншых навуковых устаноў, а таксама для ўсіх аматараў Беларускай літаратуры. Экспазіцыя з'яўляецца выдатковай, што творчасць І.П. Шамякіна збагачае дробныя людзей сваёй шырокай, высокай сумленнай і дабрай.

Герой Савецкай працы, акадэмік Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі, народны пісьменнік, лаўрэат

На тым тыдні...

✓ **18 лютага** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася **выстаўка «Людзям – шчодрасць сэрца»**, прысвечаная 75-годдзю беларускага кампазітара і педагога Кіма Цесакова. Ён вядомы як распрацоўшчык жанру радыёопера (у 1978 г. напісаў «Баровы золак» і «Палын – трава горкая» ў 1987 г.), а таксама аўтар араторыяў і кантатаў, сімфоніяў, інструментальных канцэртаў. На выстаўцы прадстаўлены нотныя выданні, кнігі і публікацыі, прысвечаныя творцу.

✓ **20 лютага** ў Старых Васілішках на Гродзеншчыне на доме, дзе нарадзіўся **Чэслаў Немэн, адкрылі памятную шыльду** (яе зрабілі на грошы Шчучынскага райвыканкама). А нядаўна ў гэтым жа доме пачаў прымаць наведнікаў клуб-музей. На імпрэзу завіталі госці з Грод-

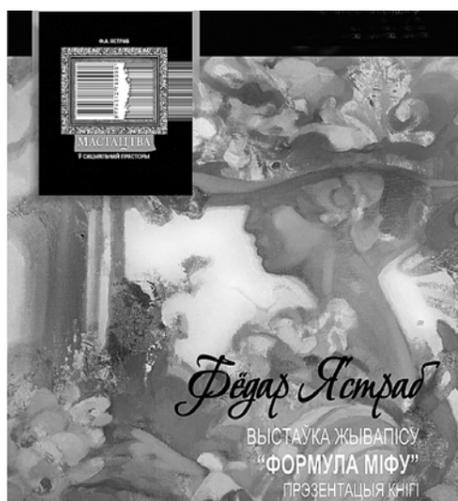
У музеі Ч. Немэна

на і Мінска, з Польшчы прыехаў Тадэвуш Скілінскі, аўтар біяграфіі Ч. Немэна.

✓ **22 лютага** ў музеі кнігі НББ адкрылася **выстаўка «Казанне Пятра Скаргі»**, прымеркаваная да 475-годдзя з дня нараджэння гэтага царкоўнага і палітычнага дзеяча Рэчы Паспалітай. На выстаўцы дэманструюцца кнігі П. Скаргі, выдадзеныя ў XVI–XVIII стст. у Кракаве, Вільні і Пінску. Прыжыццёвым выданнем на выстаўцы з'яўляюцца «Казанні аб сямі сакраментах касцёла», выдадзеныя ў 1600 г. у Кракаве. Кніга належала Нясвіжскай бібліятэцы Радзівілаў, пра што сведчаць экслібрыс «Biblioteka Ordynacji Nieswieskiej» і пячатка «Ordynacja Nieswiecka. Biblioteka. № 4420».

✓ **24 лютага** ў галерэі «Ракурс» НББ адбылося ўрачыстае **адкрыццё выстаўкі жывапісу Фёдара Ястраба «Формула міфа» і прэзентацыя яго новай кнігі «Мастацтва ў сацыяльнай прасторы»**. У цыкле «Формула міфа» мастак паспрабаваў па-новаму асэнсаваць багаты міфалагічны матэрыял, у тым ліку беларускі. У кнізе «Мастацтва ў сацыяльнай прасторы» разглядаюцца пытанні развіцця арт-рынку, праблемы галерэйнай справы і ў цэлым развіцця мастацкага жыцця Беларусі. У мерапрыемстве бралі ўдзел дырэктар НББ Раман Матульскі, намеснік міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь Ігар Лапцёнак і іншыя.

✓ **25 лютага** ў Белдзяржфілармоніі адбыўся **канцэрт «Віртуозы цымбалаў»**, у якім браў удзел Нацыянальны акадэмічны народны аркестр Рэспублікі Бела-

русь імя І. Жыновіча. Аркестр (дырыжор народны артыст Беларусі, прафесар Міхаіл Казінец) славіцца не толькі выдатнымі майстрамі народнага выканальніцтва, але і паважным стаўленнем да творчасці маладых. На канцэрце выступілі навучэнцы музычных каледжаў з Гомеля, Гродна, Магілёва, гімназіі-каледжа пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, дзіцячай музычнай школы № 11 г. Мінска, а таксама студэнт Беларускай акадэміі музыкі – пераможца і лаўрэат шматлікіх нацыянальных і міжнародных конкурсаў розных гадоў. З імі выступілі і вядучыя салісты-цымбалісты аркестра заслужаная артыстка Ларыса Рыдлеўская, лаўрэат міжнародных конкурсаў Юлія Высоцкая, Аксана Хахол, Галіна Лазовіч, Зінаіда Савацеева і Вадзім Сімановіч.

«Аўтограф» віншуе

Нядаўна ў літаратурным клубе «Аўтограф» пры Жлобінскай раённай цэнтральнай бібліятэцы адбылася **вечарына-сустрэча з вядомым мясцовым паэтам Паўлам Лудам з нагоды ягонага 60-годдзя**.

Сустрэча праходзіла ў цёплай абстаноўцы: у зале прысутнічалі работнікі бібліятэкі, госці паэта, вучні старэйшых класаў горада і юныя артысты, якія прыйшлі павіншаваць юбіляра.

Вядучыя расказалі прысутным пра цяжкі лёс бацькоў П. Луда, пра яго дваццацігадовую працу на чыгунцы машыністам лакаматыўнага дэпо, пра яго творчасць. Маладыя бібліятэкары прачыталі вершы паэта, прысвечаныя яго маці і бацьку, каханню, роднаму кутку.

Словы ўдзячнасці і павагі да юбіляра выказала ад сябе асабіста і ад начальніка раённага аддзела культуры В. Бажана дырэктар ЦБС Т. Яновіч. Яна пажадала яму моцнага здароўя, творчага натхнення на доўгія гады, уручыла юбіляру Ганароваю граматы ад аддзела культуры і каштоўны падарунак.

Пад час мерапрыемства дэманстравалася фотавыстаўка «Хачу ўсім шчасця на зямлі», у якой адлюстраваны творчы шлях паэта.

М. СМІРНОВА,
метадыст аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
Жлобінскай РЦБ

Апекавацца спадчынай усім грамадствам

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Пра скансэн у Мінску

Дзяржава ўзяла на сябе клопат аховы, значыць, павінна як мінімум забяспечыць усю сферу арганізацыйна і юрыдычна.

На жаль, многія ігнаруюць гэта. Нават у Мінску нейкі гістарычны будынак часам даводзіцца літаральна абараняць ад разбурэння: некаму ён – стары, нямоглы, адна-ці двухпавярховы – вельмі змянае. Ведама, каб захаваць «ветэрана», яго ж трэба лячыць, аберагаць, дыягназ правільны паставіць. Гэта колькі выдаткаў, клопату і часу! Прасцей знесці і на гэтым месцы пабудаваць нешта новае, сучаснае, шкляное, шматпавярховае. Але замест чаго? На чым? На памяці стагоддзяў!

Такім чынам, напрыклад, можа стацца, што неўзабаве ў Мінску не застанеца ніводнага драўлянага дома! А горад жа не пачынаўся з сілікату, шкла і бетону. Дарэчы, больш як 900-гадовы Мінск ці не адзіны сярод гарадоў-старажылаў не мае ніякага свайго пашпарта – ні помніка, ні каменя, ні іншай выявы, якая любому наведніку засведчыла б узрост горада, дату і легенду ягонага з'яўлення.

Таму я прапаную: пакуль не позна, давайце створым у Мінску скансэн (этнаграфічны музей пад адкрытым небам па вуліцах Арлоўскай, Маякоўскага, Паўночным і Разінскім завулках, іншых мясцінках, дзе пакуль што можна знайсці цудоўныя драўляныя дамкі. Зрэшты, і драўляныя баракі (яны яшчэ вельмі моцныя) з вуліцы Дзекабрыстаў вартыя ўвагі будучых пакаленняў – як жывыя сведкі таго, у якіх умовах пасля вайны жылі нашыя бацькі і дзяды. Варта знайсці ў Мінску тэрыторыю, куды перанесці лепшыя драўляныя дамы і захаваць іх! Адкрыць там майстэрні народных майстроў, паставіць кузню, арганізаваць кафэ фальклорнага тыпу, праводзіць Купалле, народныя святы. Было б толькі жаданне. Я думаю, можна было б аб'яднаць розныя крыніцы фінансавання. Спонсараў ці гаспадароў са сваімі грашыма таксама знайсці можна.

Бо створаны ж сёння дабрачынны фонд «Любчанскі замак», якім апыкуецца сябра Беларускага фонду культуры Іван Пячынскі. Узяўся ён аднаўляць Любчанскі замак, што ў Навагрудскім раёне, і справа рухаецца. Вось бы больш нам такіх неаб'якавых і настойлівых людзей! Глядзіш, і думка грамадская, і справы нашы ахоўныя змяніліся б да лепшага.

Пра «Мінскае замчышча»

Сёлета ў сталіцы павінна пачацца ўзвядзенне архітэктур-

на-гістарычнага комплексу «Мінскае замчышча» – з музейнай экспазіцыяй пад зямлёю, з надземнай кампазіцыяй. Справа карысная, цікавая. Адзінае трэба памятаць: месца тут не толькі гістарычнае, але і навідавоку. Не нашкодзіць бы з аб'ёмамі, каб не зрабілі нечага, пра што пасля будзем шкадаваць. Вось каб была магчымасць хоць бы кавалачак таго васьміметровай вышыні вала, які мяркуецца ўзвесці, убачыць на макеце ў натуральную велічыню. Як будзе адчуваць сябе побач з гэткай вышынёй (на ім жа і абарончыя збудаванні мяркуецца аднавіць) звычайны пешаход? Бо там жа ад Свіслачы да праспекта Пераможцаў метраў 200, не больш, малая аглядная адлегласць, перспектыва Траецкага прадмесця знікае. Гэта акурат той выпадак, калі лепш сем разоў адмераць, і толькі пасля адзін раз адрэзаць. Таму патрэбна грамадскае абмеркаванне праекта.

Стварыць адпаведную структуру аховы

На сённяшні дзень у сістэме Міністэрства культуры дзейнічае ўпраўленне па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і рэстаўрацыі, дзе працуе 16 чалавек. Калі адняць трох, якія выдаюць дазволы на вываз за мяжу гісторыка-культурных каштоўнасцяў, аднаго юрыста, які займаецца і іншымі пытаннямі, спецыяліста, занятага справаводствам, то рэальна застаецца 11. А ў нас больш за пяць тысяч аўтэнтычных гісторыка-культурных помнікаў. І кожны з іх патрабуе ўвагі, часам проста неадкладнай дапамогі. Гэтае ўпраўленне з'яўляецца галоўным іхнім абаронцам. Я набраўся цярдзення і падлічыў колькасць толькі афіцыйных дакументаў, якія за мінулы год падрыхтавалі супрацоўнікі ўпраўлення (заклучэнні на прапановы па пашырэнні дзяржаўнага спіса, заключэнні па навукова-праектнай дакументацыі, дазволы на рэстаўрацыйна-аднаўленчыя работы, дакументы на прызначэнне навуковых кіраўнікоў на гісторыка-культурных каштоўнасцях, рэстаўрацыйныя заданні, папярэджанні і інш.). Набралася звыш дзвюх тысяч чаў. Гэта звыш 170 дакументаў на кожнага чалавека за год. Калі лічыць, што яны працавалі без выхадных і святаў, атрымліваецца, што кожны дзень выдавалі «на гара» па шэсць-сем дакументаў. А былі ж яшчэ сотні (а мо і некалькі тысяч) папер. І таму, напэўна, кантроль з боку ўпраўлення не заўсёды быў эфектыўны.

Не хачу крытыкаваць і пачаць камянямі, але такая рэальнасць. Да таго ж у спра-

ве аховы гісторыка-культурных помнікаў сёння адсутнічае належная вертыкаль. Лічыцца, што ў абласцях у гэтай сферы працуе 134 чалавекі. Але з іх толькі 49 з'яўляюцца вызваленымі, гэта значыць займаюцца аховай помнікаў прафесійна і адказна. Усе астатнія – сумяшчальнікі: альбо бібліятэкар, альбо музейны работнік, ёсць нават тэхнічны работнік. А ўлічыце іхнюю кваліфікацыю, дасведчанасць і залежнасць ад рэгіянальнага кіраўніцтва, і атрымаецца тая рэальная сітуацыя, якую маем сёння. Калі верыць статыстыцы, то ў Магілёўскай вобласці, напрыклад, больш за ўсё помнікаў, уключаных у дзяржаўны спіс: 1050. Адказных асобаў за іх захаванне – 23. Вызваленых – ніводнага! Якая ж якасць працы можа быць – пры ўсёй павазе да тых, хто яе робіць?

Таму проста жыццёва неабходна мець адпаведную вертыкаль. Напрыклад, стварыць Дэпартамент пры Міністэрстве культуры. На месца можна аб'яднаць стаўкі, якія ёсць у раёне, і вызначыць аднаго спецыяліста, напрыклад, на 4 раёны. Можна пайсці іншым шляхам: адзін вызвалены спецыяліст на 50 помнікаў. (На згаданай калегіі Міністэрства культуры называўся як найбольш верагодны менавіта апошні варыянт.). Абодва гэтыя варыянты практычна не вядуць да павелічэння агульнай колькасці спецыялістаў, іншай будзе іх арганізацыйная структура, падпарадкаванасць яе па вертыкалі.

Адэкватнасць пакарання

На жаль, у нас прыніжана адказнасць не толькі за няправільнае выкарыстанне помнікаў, але і за парушэнне ўмоваў іх захавання, прычыненне шкоды. Магчыма, таму шмат дзе адбываецца ігнараванне патрабаванняў нарматыўных дакументаў, часам з-за няведання, але даволі часта і свядома. А адказнасць? Каб некага прыцягнуць да адказнасці – трэба столькі абабіць парогаў, так патрапаць нервы і сабе, і іншым, што ажно рукі апускаюцца! У выніку парушальнік выходзіць з вады сухім. Тут, я перакананы, трэба неадкладна павышаць ролю мясцовых органаў кіравання. Яны многае могуць, але...

Неабходна ўзмацніць супрацоўніцтва пракуратуры, дзе маюцца спецыялісты, адказныя за выкананне заканадаўства ў сферы аховы помнікаў, і іншых органаў, якія абавязаны займацца гэтымі праблемамі. Трэба, каб пакаранне было адэкватнае парушэнню.

На жаль, толькі за апошні год былі выяўленыя парушэнні ў правядзенні ахоўных мерапрыемстваў і рэстаўрацыйных работ на гістарычных аб'ектах у Мінску, Нясвіжы, в. Гошчава Івацэвіцкага, в. Олтуш Маларыцкага, в. Ціміразева Сенненскага, у г.п. Жалудок Шчучынскага, в. Жэмыслаў Іўеўскага, в. Стралкова Клецкага раёнаў і шмат дзе яшчэ. Толькі Міністэрства культуры выдала за мінулы год 23 прадпісанні, ініцыявала 17 адміністрацыйных справаў, накіравала шэраг зваротаў у абласныя і Мінскі гарадскі выканкам.

Ды і як не быць парушэнням, калі дагэтуль на ўсіх узроўнях упарта ігнаруюцца патрабаванне артыкула 29 Закона «Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь» аб зонах аховы нерухомых матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцяў. Згодна з законам праекты зонаў аховы павінны быць для кожнай такой каштоўнасці. А што маем мы? Іх няма ў абсалютнай большасці помнікаў, нават у Мінску. Толькі каля 2 (?) % помнікаў краіны распрацаваныя праекты зонаў аховы. Уяўляеце? А працы ж на іх і каля іх праводзяцца няспынна. Як і чаму?

Нашто псаваць тое, што пакінулі людзі і прырода?

Я перакананы, што кожны неаб'якавы чалавек здольны не дапусціць самае малое пашкоджання помніка. Неабходна адразу звяртацца ў мясцовыя выканаўчыя і распарадчыя органы – яны згодна з заканадаўствам ажыццяўляюць непасрэдны кантроль за ўтрыманнем і выкарыстаннем помнікаў. Не адмовяцца ад умяшання і наша камісія, Міністэрства культуры, адпаведныя інстытуты НАН Беларусі.

Грамадскасць, мне здаецца, пачынае пакрысе разумець ролю асабістага ўдзелу ў рэстаўрацыі помнікаў. Прыклад таму – збор сродкаў на аднаўленне Навагрудскага замка, які вядзецца зараз. Гродзенскі аблвыканкам і Навагрудскі райвыканкам падтрымалі ініцыятыву Міністэрства культуры. На гэтыя мэты накіроўваюцца сродкі ад рэалізацыі латарэі «Скарбніца» – за мінулы год 39,1 млн рублёў, ёсць прыватныя ахвяраванні – 0,2 мільёна. З рэспубліканскага бюджэту было выдзелена 41,5 млн рублёў. Аднак акцыя не набыла яшчэ масавага і арганізаванага характару. Яе «раскручванню» могуць паспрыць сродкі масавай інфармацыі, самі журналісты могуць зрабіць свой уклад. Улетку да гэтага варта далучыць студэнцкія будаўнічыя атрады.

А чаму, прыкладам, нельга правесці канцэрт альбо спек-

такль у фонд рэстаўрацыі Навагрудскага замка? Ці аўкцыён, распродаж карцінаў пасля мастацкай выстаўкі? Праўда, апошнім часам намеціліся станоўчыя зрухі. Падтрымаць гэтую ідэю гатовы Анатоль Ярмоленка і яго «Сябры», Міхась Дрынеўскі і яго народны хор, Міхаіл Фінберг і ягоны аркестр. Так што дасць Бог, гэтыя, як і іншага кшталту актыўна збор сродкаў на Навагрудскі замак з боку грамадскасці, творчай інтэлігенцыі, журналістаў дадуць свой плён і першая каралеўская рэзідэнцыя першай сталіцы Вялікага Княства Літоўскага набудзе новае аблічча. Набудзе дзякуючы нам з вамі.

(Разліковы рахунак № 3642521000622 у ЦБП № 416 г. Навагрудка філіяла 413 ААТ «ААБ «Беларусбанк» г. Ліда, код банка 696, УНП 500031377, аддзел культуры Навагрудскага райвыканкама, з адзнакай «На рэстаўрацыю Навагрудскага замка».)

Добрым прыкладам можа паслужыць рупнасць палаякаў, якія такім чынам здолелі аднавіць Каралеўскі замак у Варшаве.

Гэты вопыт можа прыдацца пры ажыццяўленні разлічнай на сем гадоў праграмы дзеянняў «Замкі Беларусі». Лічыцца, што ў нас было 116 замкаў, на сённяшні дзень у дзяржаўны спіс унесены 21 такі помнік. Долевы ўдзел у фінансаванні, розныя яго крыніцы, плюс дабрачынныя ахвяраванні нашых грамадзянаў, беларускай замежнай дыяспары, нацыянальных згуртаванняў у Беларусі – гэта рэальны шлях да рэстаўрацыі, прыстасавання, кансервацыі нашых замкаў, добраўпарадкавання іхняй тэрыторыі.

Помнікі літаратурнага кшталту

Наша камісія звяртае на гэта ўвагу – ёсць шмат помнікаў, звязаных з імёнамі знаных літаратараў. У дзяржаўны спіс унесены таксама магільныя асобныя дзеячы літаратуры і мастацтва, на жаль, на большасці з іх няма ніякіх пазнакаў пра гэта. У мінулым годзе, калі святкавалі юбілей Ф. Багушэвіча, давялося пабываць на яго магіле. Мне стала прыкра ад таго, у якім стане яна знаходзілася. Дзякуй Богу, пасля ўмяшання сітуацыя змянілася.

Магу падзяліцца з чытачамі прыемнай навіною: на сённяшні дзень дасягнутая дамоўленасць і маецца згода адпаведнай структуры аб аднаўленні ў Мінску дома, у якім нарадзіўся Максім Багдановіч. Станецца гэта, верагодна, да 120-годдзя паэта, якое краіна будзе адзначаць на дзяржаўным узроўні ў снежні 2011 года. Буду лічыць гэта вялікай заслугай і нашай камісіі, і Міністэрства культуры, таму што ў гэтым нас вельмі падтрымлівае міністр культуры Павел Латушка. Наша вялікае спадзяванне, што праект урэшце стане рэальнасцю.

Анатоль БУТЭВІЧ,
старшыня Грамадскай
назіральнай камісіі
па ахове гісторыка-
культурнай спадчыны

Наша гісторыя:

Ідзі, падзеі, імёны

Роля татараў у беларускай мінуўшчыне

3 гісторыі паходжання назвы

Назва, а дакладней, этнонім «татары» мае даўнюю, а галоўнае – супярэчліваю гісторыю. Да Чынгісхана, а гэта значыць да пачатку XIII стагоддзя, татарамі называлі манголамоўнае племя, якое жыло на поўдзень ад уласна манголаў, таксама на ўсходзе сучаснай Манголіі. На працягу стварэння мангольскай дзяржавы племя татараў было амаль дашчэнтна вынішчанае манголамі, таму што татары ў свой час атруцілі бацьку Чынгісхана Егусей-Багатура. Астатнія пяць тысячаў татараў Чынгісхан раскідаў па туменах і тысячах свайго народа-войска. Але справа ў тым, што суседнія народы працягвалі манголаў называць татарамі (у першую чаргу кітайцы). Паўна, таму што татары жылі геаграфічна бліжэй да Кітая, чым уласна манголы. Доўгі час гэтыя назвы былі сінонімамі.

І вось у савецкай гісторыяграфіі з'явіўся недарэчны тэрмін «мангола-татары». На Русі мангольскія заваёўнікі таксама называлі татарамі. Татарамі іх называлі і ў Беларусі, у ВКЛ. Манголы-заваёўнікі ўтварылі ў Паволжжы сваю дзяржаву Залатую Арду, але складалі ў ёй нікчэмную меншасць. Даследчык Леў Гумілёў прыводзіць нават лічбы – чатыры тысячы залатаардынскіх манголаў: адна з гэтых тысячаў была сфармаваная з джурджэняў (народнасць на паўночным усходзе Кітая), другая тысяча была, як цяпер бы сказалі, інжынерна-артылерыйская. Яна абслугоўвала камнямёты і сценабітныя машыны. Тым больш, і гэтыя тысячы былі раскіданыя. Дзве – у Залатой Ардзе, адна ў Сінях, дзе кіраваў брат Батыя хан Шэйбани, і адна ў Белай, дзе кіраваў другі брат Батыя – Ардан-Ічэн.

Што і казаць, гэтыя манголы былі хутка асіміляваныя мясцовым насельніцтвам. Карэнным насельніцтвам Залатой Арды былі кіпчакі, або, як іх у нас называлі, полаўцы. Гэта быў вялікі цюркамоўны народ. З цягам часу ўсё цюркамоўнае насельніцтва Залатой

татарамі. Яны даказвалі, што татары заўсёды былі іх ворагі, а сябе называлі «булгарамі» ці «казанцамі». Крымскія татары цяпер і ўвогуле лічацца асобнай нацыяй. А ёсць яшчэ татары сібірскія, астраханскія, касімаўскія, мішары, нагайбакі і іншыя.

Бацькі М. Канапацкага (канец XIX ст.)

Арды пачалі называць татарамі. Хаця сярод гэтага насельніцтва сама назва «татары» прыжывалася з цяжкасцю.

Вядома, што ядро сучаснай татарскай нацыі складаюць казанскія татары. Але гэта ў асноўным нашчадкі волжскіх булгараў, якія часткова змяшаліся з кіпчакамі. І саманазва «татары» перайшла да іх ад рускіх, якія так называлі ўсіх цюркамоўных мусульманаў. Як сведчыць сучасны татарскі класік Равіль Бухараеў, нават яшчэ пры першым савецкім перапісе 1926 года татары ў глухих вёсках пратэставалі супраць таго, каб іх запісвалі

Татары ў Беларусі

Увесь гэты экскурс у гісторыю і паходжанне татараў я, шаноўчы чытач, зрабіў для таго, каб было лягчэй зразумець калі і чаму з'явіліся татары на тэрыторыі Беларусі. А з'явіліся яны цалкам натуральна, з геаграфічна бліжэйшай нам Залатой Арды. І пачаўся гэты працэс у XIV стагоддзі. У этналогіі татараў, якія жывуць на тэрыторыі былога ВКЛ, называюць літоўскімі татарамі.

Татары трапілі ў ВКЛ трыма шляхамі: як ваенныя найміты, як палітычныя

бежанцы і як палонныя. На службу татараў запрашаў яшчэ Гедзімін для барацьбы з крыжакамі. Потым былі пасяленні татараў, якія трапілі ў палон у бітве на Сініх Водах у 1362 годзе пры князі Альгердзе. Потым у ВКЛ уцёк хан Тахтамыш, у канцы XIV стагоддзя. Былі паходы Вітаўта ў Крым і пад Азоў, у выніку якіх у 1397 годзе ў ВКЛ былі пераселеныя палонныя татары.

У 1997 годзе адзначалася 600-годдзе гэтай падзеі. Дарэчы, паводле класіфікацыі ААН карэнным народам лічыцца той, які жыве ў дадзенай мясцовасці 500 гадоў. Такім чынам, татары з'яўляюцца карэнным народам Беларусі. Яны ўдзельнічалі ў Грунвальдскай бітве на баку ВКЛ. Потым было яшчэ пасяленне татараў пасля Клецкай бітвы, у Клецку і Мінску. Увогуле, татары сяліліся ў ВКЛ дысперсна: больш на паўночным захадзе Беларусі і паўднёвым усходзе Літвы, гэта значыць на Віленшчыне і Гродзеншчыне, часткова на Міншчыне і Брэстчыне. На ўсходзе Беларусі татараў амаль не было, хіба акрамя невялікай групы месціслаўскіх татараў. Татары жылі ў Вільні, Троках і іх ваколіцах, каля Ліды, Ашмянаў, Гродна, Брэста, Слоніма, Навагрудка. У Мінску існавала Татарская Слабада і Татарскія Агароды. Татарскія асяродкі былі ў Клецку і Смілавічах. У сучаснай Віцебскай вобласці татары жылі ў Відзах, Глыбокім і Докшычах.

Татары ў Беларусі былі ваенна-служымым саслоўем. Яны лічыліся шляхтай, але ім забаранялася мець прыгонных сялянаў. Перад ліквідацыяй Рэчы Паспалітай у XVIII стагоддзі ў войску быў кавалерыйскі полк з татараў. Калі ў 1812 годзе пачалася вайна з Напалеонам, на баку французаў ваяваў эскадрон літоўскіх татараў. Гэты эскадрон, які пасля ператварылі ў роту, ахоўваў асобу самога Напалеона.

Літоўская юбілейная манета, прысвечаная 600-годдзю татараў у ВКЛ

Пасля заканчэння вайны гэтая рота, у якой засталася 26 чалавек, увайшла ў склад войска Царства Польскага. Пры Расійскай Імперыі та-

тары належалі да дваранскага саслоўя, неслі службу ў войску, на грамадскай службе. Паводле перапісу 1897 года ў Вільні жыло каля 700 татараў, у Троках – каля 200, столькі ж у Відзах. Усяго ў Беларусі і Літве жыло каля 11 тысячаў татараў. Пасля Рыжскага мірнага дагавора 6 тысячаў татараў апынуліся ў Польшчы, 3,7 – у БССР, 1,5 – у Літве.

Выбітныя асобы

Татары далі Беларусі нямала вядомых ваенных і грамадскіх дзеячаў. Напрыклад, генерал Мацвей Гасанавіч Канапацкі камандаваў войскам БНР, генерал Сулькевіч быў дыктатарам у Крыме ў 1918 годзе.

Мацвей (Сулейман) Сулькевіч

Большасць беларускіх татараў паходзіць з Крыма, з прычарнаморскіх стэпаў, меншая частка – з Паволжжа. Былі таксама выхадцы з Каўказа. Спачатку татары размаўлялі на розных цюркскіх дыялектах, але хутка страцілі сваю мову. Татары ў Беларусі бралі шлюб з беларускімі жанчынамі, што іслам ім дазваляў, таму і дзеці ўжо не гаварылі па-татарску. Бо, вядома, матчына мова засвойваецца хутчэй, чым бацькава. Гэтая акалічнасць прывяла да таго, што ў XVII–XX стагоддзях з'явіліся кнігі, напісаныя на беларускай мове арабскімі літарамі. Так званыя «кітабы» і «хамаілы». Праўда, частка з іх напісаная па-польску, бо паланізацыя таксама не абмінула татараў.

Татарамі цяпер называюцца нашчадкі тых татараў, якія захавалі іслам, бо гэта ледзь не адзінае, што выдзяляе іх з навакольнага насельніцтва. Большасць татараў з цягам часу прыняла хрысціянства, пераважна каталіцтва, і такім чынам поўнасьцю злілася з мясцовым насельніцтвам. Цяпер у Беларусі жыве прыкладна 10 тысячаў татараў.

Сяргей ВАСІЛЬЕЎ,
г. Мёры

Беларускія прозвішчы: паходжанне і фарміраванне

(Заканчэнне. Пачатак у № 8)

Па-другое, змена прозвішча магла быць выкліканая і пад уплывам непасрэдна саміх яго носьбітаў. Гэта праяўлялася ў заменах простых прозвішчаў на больш гучныя польскія, якія асацыяваліся са шляхецкімі, у XVII–XIX стст. і ў замене тых жа тутэйшых прозвішчаў на рускія, што лічыліся больш мілагучнымі. Так, у дарэвалюцыйны час многія Жукі і Крысюкі пераўтвараліся ў Жукоўскіх і Крыскоўскіх. У савецкі час многія Бараны, Дзятлы і Чарвякі адпаведна называліся Баранавымі, Дзятлавымі, Чарвяковымі. Да прыкладу, дзед і бацька вядомага дзяржаўнага і палітычнага дзеяча Аляксандра Рыгоравіча Чарвякова (1892–1937) пісаліся з прозвішчам Чарвяк.

Па-трэцяе, змена прозвішчаў адбывалася і ў сувязі са звычайнай русіфікацыяй і паланізацыяй з боку ўладных колаў, што мела месца ў XVIII–XIX стст. Адзін з такіх выпадкаў быў занатаваны В.Ю. Ластоўскім і датычыўся асобы яго першага настаўніка з прозвішчам Рубаха, бацька якога меў прозвішча Кушалёнак, але быў запісаны расійскім чыноўнікам на адпаведны ўсходні манер.

З дакументаў XVIII – першай паловы XIX ст. відаць, што за адной сям’ёй часам было замацавана некалькі прозвішчаў, пад якімі яны раз-пораз фіксуюцца. Дадзены факт быў адзначаны В.Л. Насевічам у даследаванні «Традыцыйная беларуская вёска ў еўрапейскай перспектыве». Прычына падобнай дублетнасці звязаная з няскончаным для асобных сем’яў працэсам фарміравання адзінага прозвішча. Падобныя выпадкі аднак нельга назваць частаю з’явай. У другой палове XIX ст. за канкрэтнай сям’ёй з двума трыма прозвішчамі ўстойліва замацоўваецца толькі адно.

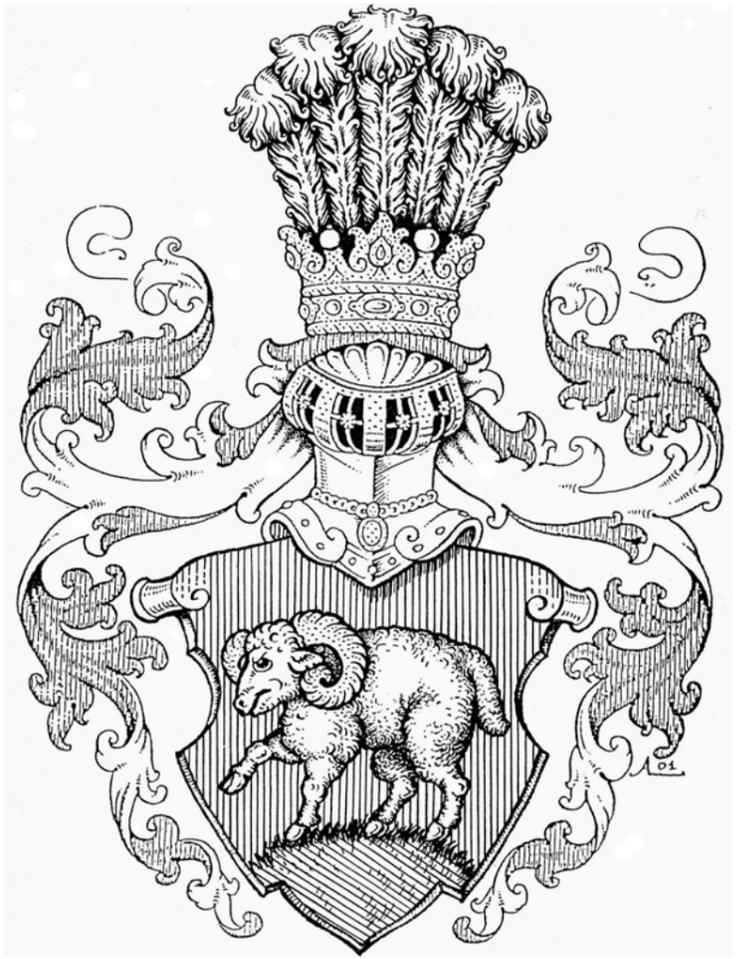
Калі рэгіён Заходняй і Цэнтральнай Беларусі з невялікімі зменамі досюль захаваць старажытныя прозвішчы XVI–XVII стст. да нашага часу, то іншая карціна назіраецца на тэрыторыі Усходняй Беларусі, якая раней, чым астатнія, увайшла ў склад Расійскай імперыі (1772). Яна ўяўлялася імперскай уладзе спрадвечнай расійскай уласнасцю, і таму ў дачыненні да простага насельніцтва ўжываліся тыя ж прычынны, што і ў дачыненні да

расійскага сялянства, у якога амаль цалкам адсутнічалі ўстойлівыя прозвішчы. У дакументах таго часу фіксавалася толькі імя і імя па бацьку селяніна або мешчаніна. Функцыю прозвішчаў даволі рэдка выконвалі імёны дзядоў па бацькавай лініі. У сувязі з чым поўнае імя магло гучаць як Васіль Фёдараў Іваноў ці Кузьма Мінін Анкудзінаў. Падобныя «прозвішчы» па спадчыне не перадаваліся і рэдка фіксаваліся ў дакументах. Менавіта таму знакіты ўдзельнік падзеяў Смуты вядомы ў гісторыі выключна як Кузьма Мінін.

Прозвішчы сялянаў часткі Віцебскай і цалкам Магілёўскай губерняў не фіксуюцца ў дакументах з канца XVIII да канца XIX ст. У 1897 г. быў праведзены Першы Усерасійскі пера-

былі больш устойлівыя і радзей падлягалі зменам. Аднак і тут меліся свае асаблівасці.

Беларускія шляхецкія прозвішчы таксама могуць паходзіць ад патронімаў (Барташэвіч, Катовіч, Фастовіч), ад мянушак (Дзераваед, Сапега, Пячонка), а таксама ад населеных пунктаў, з якіх паходзіла ці якімі валодала шляхта. Так, Златкоўскія маглі паходзіць са Златкава, Навіцкія – з Новікаў, Пясецкія – з Пяскоў, Яноўскія – з Янава. Прозвішчы з фармантамі *-цкі, -скі* сталі лічыцца шляхецкімі на абшарах каралеўства Польскага ў другой палове XVI ст., тады ж гэтая традыцыя пашырылася і ў Вялікім Княстве Літоўскім. У адрозненне ад шляхецкіх сялянскія прозвішчы, што вызначаюць паходжанне ад айконімаў

Юноша – герб Тарасевічаў–Шарэпічаў–Лапіцкіх

Язерскія, Перасвет-Солтаны). Прыдомак мог утварыцца і паводле назвы маёнтка, з якога паходзіў або якім валодаў пэўны шляхецкі род. Прыкладам сумяшчэння радавога прыдомка, асноўнага прозвішча і прыдомка паводле геаграфічнага паходжання з’яўляецца род шляхціцаў Рэчыцкага павета Тарасевічаў-Шарэпічаў-Лапіцкіх, якія маглі падпісвацца кожным з трох згаданых прозвішчаў. Утварэнне такога трыялета абумоўлена паходжаннем ад шляхціца XVI ст. Тараса Шарэпіча, нашчадкі якога валодалі маёнткам Лапічы. Здвоенае прозвішча шляхціцаў Якімовічаў-Янковічаў з той жа мясцовасці таксама тлумачыць паходжанне роду ад Васіля Янковіча і яго сына Якіма. У прадстаўленых выпадках асноўнымі прозвішчамі з’яўляюцца Шарэпіч і Янковіч, радавымі прыдомкамі – Тарасевіч і Якімовіч, Лапіцкія – прыдомкам геаграфічнай прыналежнасці да маёнтка Лапічы. Цікава, што згаданы род Тарасевічаў-Шарэпічаў-Лапіцкіх прызнаў у дваранстве земскі суд Рагачоўскай правінцыі 14.12.1773 г. з асноўным прозвішчам Лапіцкія. Верагодна, паводле меркаванняў прадстаўнікоў роду з усіх трох прозвішчаў яно найбольш падыходзіла да шляхецкага.

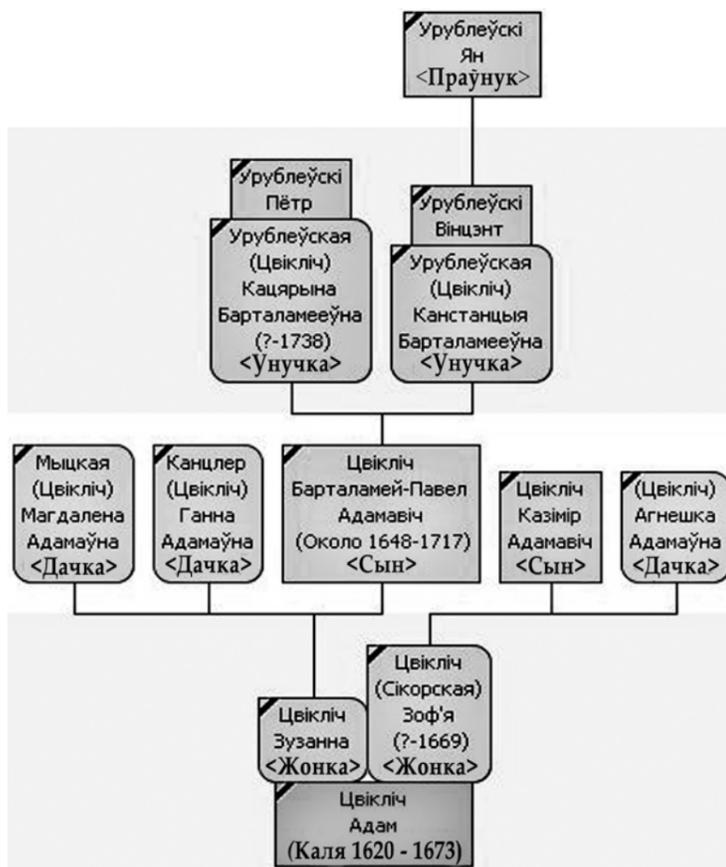
Прозвішчы беларускіх мяшчанаў і прадстаўнікоў духавенства паводле сваёй пабудовы былі падобныя да сялянскіх. Большасць мяшчанскіх прозвішчаў належала да ліку патронімічных з канчаткамі *-іч* (Андзя-

ровіч, Відзевіч, Цвікліч), некаторыя з’яўляліся былымі мянушкамі (Дзіва, Лошка, Чыжык). Многія прозвішчы пад уплывам польскай шляхецкай традыцыі перадаваліся на новы манер. Так, гродзенскія мяшчане Вараб’евічы і Івашкевічы ў другой палове XVII ст. пачалі пісацца Урублеўскімі і Іванішэўскімі. Асаблівасцю прозвішчаў беларускага духавенства з’яўлялася паходжанне не толькі ад патронімаў (Грыгаровіч, Тарановіч, Хлябцэвіч), а таксама ад назваў цэркваў (Васкрасенскі, Пакроўскі). Многія святарскія роды паходзілі ад шляхты, што абумовіла масавасць прозвішчаў з канчаткамі *-скі, -цкі* (Ваяводскі, Навіцкі, Струкоўскі).

Адзначым, што ў Беларусі спрадвечу жылі і прадстаўнікі іншых нацыянальнасцяў (татары, яўрэі, палякі, цыгане, немцы і іншыя), што належалі да розных саслоўных катэгорыяў. Іх прозвішчы таксама мелі пэўныя асаблівасці.

Кожнае беларускае прозвішча па-свойму ўнікальнае і захоўвае ў сабе памяць аб далёкіх продках, водгукі даўніх падзеяў. Веданне яго паходжання набліжае нас да грамадзянскага спазнання саміх сябе, свайго месца ў шэрагу пакаленняў, злучае са святым для прашчурнаў словам «Род».

Вадзім УРУБЛЕЎСКІ,
аспірант гістфака БДУ,
вядучы навуковы супрацоўнік
НГАБ (г. Мінск), намеснік
старшыні гуртка «Радавод»
на гістфаку БДУ

Гарадзенскія мяшчане Цвіклічы і Урублеўскія

піс, у якім неабходнай умовай з’яўлялася фіксацыя прозвішча. Многія беларускія сем’і фіксаваліся з прозвішчамі, канчаткі якіх былі прыведзеныя на ўсходні манер – Волкаў, Даўгапузенкаў, Сляпцоў, Ананьёў, Кадушкін. На тэрыторыі Усходняй Беларусі прозвішчы з канчаткамі *-аў, -оў, -еў, -ін* з’яўляюцца пашыранымі і цяпер.

У адрозненне ад сялянаў прозвішчы беларускай шляхты, мяшчанаў-хрысціянаў, асобаў духоўнага стану

(назваў населеных пунктаў), часцей маюць канчаткі *-ец* (Кругавец, Здзігавец, Цялякавец). Аднак з гэтага правіла могуць быць і выключэнні – у асяроддзі сялянства таксама зрэдку ўжываліся прыродныя «шляхецкія прозвішчы».

Асаблівасцю беларускіх шляхецкіх прозвішчаў можа лічыцца ўжыванне прыдомка, як гербавага (Суліма-Гарбатыўскія, Корвін-Гасеўскія, Стралка-Канюшэўскія), так і радавога (Левальт-

Іх імёны ў кнігах не значыліся...

У выходных звестках кожнай кнігі ёсць імёны яе рэдактараў і карэктараў. Але не толькі яны прымаюць удзел у стварэнні выданняў. Напрыклад, у выдавецтве «Полымя» 1970–1980-х гадоў многія рукапісы пасля рэдактарскай праўкі аддаваліся ў машынапіснае бюро на перадрукаванне. Імёны ж машыністаў, як правіла, заставаліся невядомымі чытачам. Адной з іх была Леакадзія Кулакоўская. Яна прыйшла ў выдавецтва маладзенькай, сціпла апранутай, хударлявай жанчынай.

Нашае «Полымя» рыхтавала літаратуру па краязнаўстве, турызме, спорце, аздараўленні, медыцыне, хатняй гаспадарцы і на іншыя тэмы, а таксама каляровыя календары, тэлефонныя даведнікі, прамысловыя інструкцыі і г.д. Цяжка сказаць, колькі розных рукапісаў давалося друкаваць Леакадзіі, што, несумненна, пашырала як круггляд. Яна была вельмі працавітай і прынцыповай. Па-

мятаю, неяк напярэдадні 8 Сакавіка выдавецкі прафкам, які доўга ўзначальвала галоўны эканаміст Вера Вольская, як звычайна, падрыхтаваў падарункі для жанчынаў. Убачыўшы на сталах машыністак нешта менш прыгожае і больш сціплае,

ліваць былі яе жыццёвымі прынцыпамі, упэўніцца ў чым маглі многія калегі.

Леакадзія была добрай, таварыскай, таму мела шмат сябровак, сярод якіх і я, рэдактар. Нас аб'ядноўвала любоў да чытання, тэатра, кіно, якія мы часта навед-

Адна з экскурсій па мясцінах А. Пушкіна

чым падарункі рэдактарам, Кулакоўская з абурэннем заявіла: «Чаму так? Чым мы горшыя за іншых? Ці мы зусім не людзі?!» Наогул, працавітасць і справяд-

валі разам, да музыкі, падарожжаў і да радзімы. Кулакоўская ахвотна ўдзельнічала ў выдавецкіх турыстычных паездках. Пушкінагор'е, Каўказ, Масква і іншыя мяс-

ціны назаўжды пакінулі ў яе памяці добрыя ўспаміны. Мы вельмі любілі кнігі, і аднойчы сярод падарункаў да майго дня нараджэння самым цікавым і змястоўным аказаўся

Леакадзін – кніга «Птенцы гнезда Петрова».

Шмат часу прайшло з той пары. Даўно няма нашага выдавецтва «Полымя». Пра яго толькі нагадваюць шматлікія выданні, што засталіся ў публічных і хатніх бібліятэках. Але Кулакоўская не пакінула сістэму друку: яшчэ ў «Полымі» засвоіла неабходны камп'ютарныя праграмы і працягвае працу ў перыёдыцы. Цяпер яна – апэратар у «Настаўніцкай газеце». Яе таварыскасць і тут знайшла пашану, як і любоў да працы. Леакадзія не забывае былых калегаў-сяброў, якія заўсёды могуць разлічваць на яе падтрымку.

Святлана РУСАКОВІЧ,
г. Мінск

Гэдня ў вёсцы рэдка хто з людзей сталага ўзросту адкажа вам, што азначае слова «гумно» – сам апытваў. Яны толькі паціскалі плячыма і ўсміхаліся, бо большасць з іх вырасла, калі ў сем'ях гэтае слова ўжо не ўжывалася. А між тым у даваенныя і першыя пасляваенныя гады гумны за сядзібамі былі хлебнымі тыламі вёскі, куды звозілі снапы збожжавых культур, складвалі сена.

У вёсцы Боркі, дзе я вырас, на 25 двароў было аж 15 гумнаў – вялікіх і малых, бо будавалі іх гаспадары ў залежнасці ад паметраў надзелу зямлі. Былі яны драўляныя, з саламянай страхою і з глінабітным токам на ўсю даўжыню будынка. З гумнамі і вёска тады глядзелася збоку болей абжытай, чым цяпер, калі ў ёй засталася толькі восем двароў.

Саме вялікае гумно меў Васіль Малевіч. У 1931 годзе яго, удаўца з дзвюма малымі дачкамі, раскулачылі і выслалі за Котлас, у тайгу. Хату камбедчыкі разабралі і кудысьці вывезлі, гумно пакінулі, бо меркавалі туды звозіць снапы ўжо з калгаснага палетка. Засталася і конная малатарня, якую Васіль паспеў набыць у гады НЭПа.

У тым гумне мне не раз на заклік брыгадзіра даводзілася з хлапчукамі-аднагодкамі ў час жніва расстаўляць снапы ў

сцірты абпал току. Іх з павозак скідвалі віламі ездавыя, а мы ўкладвалі ўшчыльную, радок у радок. Пад вечар вярталіся дамоў з рукамі, наколатамі ад зрэзанай саломы. Мяне ўражвалі дубовыя

Хлебныя тылы
даваеннай вёскі

слупы-апоры вышыней метраў з дванаццаць кожны, на іх – гладка выструганыя сасновыя кроквы, на якіх трымаўся дах. Нават у летнюю спеку ў гумне адчувалася прахалода, мусіць, ад глінабітнага тока. Конная малатарня, пакінутая Васілём, паслужыла не толькі калгасу, але і ў гады нямецкай акупацыі – сялянам, якія пасля падзелу калгаснай зямлі ў 1942

годзе звозілі туды са сваіх дзялянак снапы.

Майму бацьку і суседу Андрэю Балвановічу дасталося на дваіх Жукава гумно. Перад вайною сваю хату нежанаты Іван Жук

сты ў нарыхтоўку, вазіў на нейкую базу ў мястэчка Урэчча, пазней, у 1943 годзе, частку аддаваў партызанам, але і сабе заставаўся столькі, што хлеба хапала да новага ўраджая.

Калі немцы восенню таго года ўшчыналі па вёсках аблавы на мужчынаў і маладых дзяўчатаў і хлопцаў, каб вывезці іх на працу ў Германію, то яны хаваліся хто дзе мог. Тады ж і партызаны праводзілі мабілізацыю мужчынаў прызыўнога ўзросту для адпраўкі за лінію фронту. А ў гумнах і хлявах вясковыя мужчыны ладзілі схованкі, прыкрывалі іх стажком саломы, а выхад рабілі з тылу. Мае бацька і старэйшы васьмяццацігадовы брат таксама начавалі ўсю зіму ў Жукавым гумне. І мне даводзілася бываць там, калі з суседняй вёскі даносілася страляніна, а людзі казалі, што едуць немцы.

У пачатку 1950-х гадоў, калі раённыя МТС ужо мелі збожжаўборачныя камбайны, патрэба ў гумнах знікла, салому пачалі складваць у сцірты, сена гуртаваць на сенажаці ў стагі. Таму гумны ўсе да аднаго разабралі. А бярвенне вывезлі на цэнтральную сядзібу калгаса. Такое руйнаванне гумнаў прайшлося па ўсіх вёсках. А заадно разабралі і ветраныя млыны.

Міхаіл ТЫЧЫНА,
г. Слуцк

Землякі ў свеце

Звязанае з войскам жыццё

Генерал-палкоўнік Мікалай Нагорны

Мікалай Нічыпаравіч Нагорны нарадзіўся ў 1901 годзе ў вёсцы Асташын Карэліцкага раёна ў заможнай сялянскай сям'і. Ён быў другім сынам і меў старэйшага брата Аляксея. Іх маці была роднай сястрой маёй бабулі Марыі, якая была замужам за Сямёнам Біруком. Самога Мікалая хрысцілі ў Свята-Праабражэнскай царкве, што знаходзілася ў мястэчку Цырын. Калі яму споўнілася сем гадоў, хлопчыка аддалі на вучобу ў народнае вучылішча, якое ён паспяхова скончыў да пачатку Першай сусветнай вайны.

Калі пачалася вайна, старэйшы брат Аляксей быў мабілізаваны ў царскую армію. Пасля вайны ён атрымаў адукацыю інжынера, пасяліўся ў Маскве і пакінуў траіх дзяцей. Пасля таго, як восенню 1915 года фронт наблізіўся да вёскі, сям'я Нагорных была вымушаная з'ехаць у Херсонскую губерню. Па прыездзе на новае месца ўсе працавалі на зямлі і за працу ад гаспадароў атрымлівалі жытло і заробак. Хутка ад тыфу памерлі ўсе блізкія Мікалая – маці, бацька, малодшыя браты і сёстры. Самога Мікалая ў сакавіку 1920 года мабілізавалі ў Чырвоную Армію.

Неўзабаве ён прымае ўдзел у баях з атрадамі Антонава ў Тамбоўскіх лясах. Праз нейкі час маладога чырвонаармейца ваеннае начальства накіроўвае на вучобу ў школу хімічнай абароны. Атрымаўшы дыплом, Мікалай працуе начальнікам ваеннай хімічнай службы ў Віцебску. Адсюль яго накіроўваюць на ву-

чобу ў Ваенную акадэмію імя Фрунзе, якую скончыў у 1933 годзе. Са снежня 1936-га да сакавіка 1938 года ў якасці ваеннага дарадцы супрацьпаветранай абароны прымае ўдзел у грамадзянскай вайне ў Іспаніі.

Пасля вяртання ў СССР займаў розныя ваенныя пасады ў Маскве. У Вялікую Айчынную ўзначальваў штаб войскаў супрацьпаветранай абароны краіны, пры канцы вайны атрымаў званне генерал-палкоўніка. З 1945-га і да сваёй адстаўкі ў 1955 годзе быў памочнікам галоўнакамандуючага войскамі супрацьпаветранай абароны СССР.

Летам 1952 года, праз 37 гадоў вымушанага развітання, Мікалай прыязджаў у родную вёску Асташын. Прыехаў на аўто, са сваім ад'ютантам. Ён сустракаўся з маім бацькам і з іншымі сваякамі.

Слухаючы іх, генерал глядзеў і маўчаў. Але пра адно, што засталося ў яго

памяці, раскажаў майму бацьку – успаміны пра «Чортаў камень», які знайшоў сам. Гэты геалагічны «цуд» ляжыць стагоддзямі непадалёк ад вёскі за 200 метраў ад мясцовых могілак. Плошча каменя каля 10 квадратных метраў, вышыня з метр, Паверхня гладкая і пляската. І Мікалай Нагорны не забыўся пра гэты камень, бо не раз хлапчуком улетку грэўся на ім, лежачы ў поўны рост і глядзячы ў неба.

Гэта быў першы і апошні раз калі генерал прыязджаў у Асташын...

Пасля адстаўкі Мікалай Нагорны пражыў амаль 30 гадоў. Памёр ён у Маскве ў 1984 годзе, дзе і пахаваны. Меў розныя дзяржаўныя ўзнагароды і пакінуў двух сыноў – Юрыя і Барыса. Першы стаў ваенным, даслужыўся да генерал-лейтэнанта, апошнім часам жыў каля Ленінграда ў Пушкіне. Барыс жыў у Рызе і працаваў на кінастудыі.

У Карэлічах ёсць краязнаўчы музей «Зямля і людзі», дзе экспануюцца матэрыялы пра генерал-палкоўніка Нагорнага. Пры цырынскай СШ працуе музей, у якім таксама ёсць згадка пра генерала. Дарэчы, царква, у якой хрысцілі М. Нагорнага, была адноўленая ў 1990-я гады. Цяпер гэта храм Святога Архангела Міхаіла, з чырвонай цэглы і з двума купаламі.

Ніна МАРЧУК,
г. Кобрын

P.S. Дзякуючы дапамогу маім сваякам А.І. Нагорнаму і Я.Д. Качкарыку.

Назвы нашых вёсак

(Працяг. Пачатак у №№ 30–35, 39–48 за 2010 г., №№ 1–8 за 2011 г.)

Ш

Шабаны – вёска за 10 км на поўдзень ад Паставаў на заходнім беразе возера Доўжа. У пачатку XX стагоддзя была ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета Віленскай губерні. Назва паходзіць ад прозвішча Шабан, якое, верагодна, утварылася ад беларускага «шабуна», што азначае «жартаўнік, манюка». Пісьменнік У. Ліпскі тлумачыць паходжанне прозвішча ад «шабан» – восьмы месяц у мусульманскім календары. У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы Шабан, Шабацін, Шабовіч.

Шкіралі – вёска за 8,5 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 8 км на ўсход аж Камаеяў. Назва паходзіць ад літоўскага імя «Skireikis», утворанага ад дзеяслова «skirti», што азначае «аддзяляць».

Шудаўцы – вёска за 32 км на захад ад Паставаў, за 2 км на паўночны ўсход ад Лынтупаў. Вядомая з 1790 года. У 1873 годзе была ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета Віленскай губерні, належала Бішэўскаму. Назва паходзіць ад літоўскага «šūdas» – «непатрэбшчына, друхлядзь».

Шурпікі – вёска за 3 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў. У 1873 годзе была ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні, належала Тызенгаўзу. Назва паходзіць ад прозвішча Шурпik, якое ўтворана ад «шурпа», што азначае «кучаравы». На Пастаўшчыне сустракаюцца прозвішчы Шурпik, Шурпіцкі.

Шуціцкія – вёска за 15 км на поўдзень ад Паставаў, за 1,5 км на паўднёвы ўсход ад Вярэнек. Назва паходзіць ад прозвішча Шуціцкі, якое ўтварылася ад старажытнаславянскага «шуст», што азначае «ілжэц, манюка». На Пастаўшчыне ёсць прозвішча Шуціцкі.

Шчэрбішкі – вёска за 26 км на захад ад Паставаў, за 7 км на паўночны ўсход ад Лынтупаў. У пачатку XX стагоддзя была ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета Віленскай губерні. Назва паходзіць ад прозвішча або мянушкі Шчэрба, якое ўтварылася ад прыметніка «шчарбаты» – «той, хто мае не ўсе зубы, рэдкія зубы». У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы Шчэрба, Шчэрбік, Шчэрбіцкі, Шчэрбовіч.

(Працяг на стар. 8)

У тэатры «Зьніч»

Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зьніч» 7 сакавіка ўдзень запрашае маленькіх глядачоў на мнаспектакль «Маленькі Анёлак». Артыстка Раіса Астрадавіна ўвасобіць на сцэне Анёла- апекуна пакінутых жывёлаў і тых, з кім ён сустрэнецца пад час падарожжа, – жаўрука, пёўна, сабаку, малпу, жырафа і іншых няшчасных істотак. Тонкая паэтычная лірыка і дабрыня прымусяць і дарослых адгукнуцца на жальбы «братоў нашых меншых».

Увечары таго ж дня глядачам прапануецца мнаспектакль «Нобіль – барвяны ўладар». У ім заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Уладзімір Шэлестаў прадставіць сваю версію аповесці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда».

9 сакавіка ўдзень маленькіх глядачоў запрашаюць на лялечны мнаспектакль «Дзівосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага», створаны паводле аднайменнай казканай аповесці Пятра Васючэнкі і Сяргея Кавалёва. Казка апавядае пра прыгоды двух паноў-абібокаў, якія нічога не рабілі, толькі елі, пілі ды біліся паміж сабой. Гаспадарка іх апынулася ў заняпадзе, вось і пайшлі яны ў свет лепшай долі

шукаць. Гэтую вясёлую і павучальную гісторыю лялькамі пакажа артыст Вячаслаў Шакалідо.

10 сакавіка ўвечары глядачам прапануецца мнаспектакль паводле твораў Змітрака Бядулі «Пяюць начлежнікі». Загалоўны твор вызначае тэму спектакля – пра жыццё кожнага чалавека, у якім ён «пяе» сваю непаўторную, як і жыццё кожнага чалавека, песню... Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Галіна Дзягілева. У спектаклі гучыць музыка гуртоў «Стары Ольса», «Гуда», «Палескія песні».

На вечар 14 сакавіка запланаваны музычна-паэтычны спектакль «Украіне светлай...», прысвечаны жыццю і творчасці Максіма Багдановіча. У выкананні Вячаслава Статкевіча і музычным суправаджэнні Сяргея Сарокіна глядачам адкрыюцца невядомыя праявы таленту паэта.

Дзіцячыя дзённыя пастаноўкі пачынаюцца а 15-й гадзіне, вечаровыя – а 19-й. Спектаклі адбываюцца ў тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алёны ў Мінску. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску (017) 331-75-53.

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Шыльватае – вёска за 17,5 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 13 км на паўночны захад ад Варапаева. У пачатку XX стагоддзя была ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні. У 1905 годзе – урочышча барона Клейгельса Шылаваты Камень. Назва паходзіць ад прыметніка «шылаваты», што азначае «востраканцовы».

Капліца ў в. Шыльві

Шымукі – вёска за 26 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 3 км на паўднёвы захад ад Белек на правым беразе ракі Паловіцы. У 1873 годзе была ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні, належала Тызенгаўзу. Назва паходзіць ад прозвішча або імя Шымук, якое ўтварылася ад кананічнага каталіцкага імя Шыман (Сіман), што азначае з яўрэйскай мовы «паслухмяны». У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы Шымук, Шымковіч, Шыман, Шымчык.

Шынаўшчына – вёска за 12 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 3 км на поўнач ад Груздава. Назва, верагодна, паходзіць ад дзеяслова «шанаваць», што азначае «берагчы, паважаць». Магчыма, назва звязаная з капліцай, якая там знаходзіцца. На Пастаўшчыне ёсць прозвішчы Шынаеў, Шынкевіч.

Шырки – вёска за 5 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 0,5 км на ўсход ад возера Споры. У 1873 годзе была ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета Віленскай губерні. Назва паходзіць ад прозвішча Шырко, якое ўтварылася ад прыметніка «шырокі». На Пастаўшчыне сустракаюцца прозвішчы Шырко, Шырэй, Шырокі, Шырчанка.

Ю

Юзафінопаль – вёска за 17 км на захад ад Паставаў, за 8 км на поўнач ад Камаеў. Назва складаецца з дзвюх частак. Першая паходзіць ад імя Юзаф – формы кананічнага праваслаўнага і каталіцкага імя Іосіф. Другая азначае раллю, палеткі. Такім чынам, назва ўрочышча мела значэнне «Юзафінава поле».

Юнькі – вёска за 5 км на ўсход ад Паставаў на правым беразе ракі Лучайкі. Вядомая з 1630 года як вёска ў Пастаўскім маентку. У 1873 годзе была ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні, належала Тызенгаўзу. Назва паходзіць ад імя Юнь (Юнька), якое з'яўляецца формай кананічнага хрысціянскага Юній.

Юхнава – вёска за 11 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 2 км на паўднёвы ўсход ад Савічаў. Назва паходзіць ад прозвішча або імя Юхно, якое з'яўляецца формай кананічнага імя Яўфімій. У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы Юхно, Юхневіч.

(Працяг будзе)

Сакавік

17 – Голанд Ян Давід (1746, Гановер – пасля 1825), польскі кампазітар нямецкага паходжання. прыдворны капельмайстар Радзівілаўскага тэатра ў Нясвіжы, аўтар беларускай аперэты «Агатка» – 265 гадоў з дня нараджэння.

18 – Рыжскі мірны дагавор 1921 г., дагавор паміж РСФСР (таксама ад імя БССР, куды яе прадстаўнікоў не дапусцілі) і УССР з аднаго боку і Польшчай з другога пра спыненне савецка-польскай вайны 1919–1920 гг.; адным з вынікаў яго стаў падзел Беларусі на Усходнюю і Заходнюю – 90 гадоў з часу падпісання.

19 – Юхо Іосіф (Язэп) Александравіч (1921, Мінск – 2004), вучоны-юрыст, гісторык права, заснавальнік навуковай школы па вывучэнні гісторыі дзяржавы і права Беларусі, удзельнік падрыхтоўкі Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 г., аўтар больш за 200 навуковых працаў, у тл. манаграфіяў і навучальных дапаможнікаў, узнагароджаны медалём Францыска Скарыны – 90 гадоў з дня нараджэння.

19 – Кісялёў Генадзь Васільевіч (1931–2008), вучоны-гісторык, літаратуразнаўца, пісьменнік, археограф, архівіст, які пакінуў вялікую навуковую і творчую спадчыну па пытаннях грамадскай думкі Беларусі XIX ст., гісторыі беларускай культуры, а таксама славу першаадкрывальніка шмат якіх таямніцаў беларускага прыгожага пісьменства, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Я. Коласа (1990) – 80 гадоў з дня нараджэння.

22 – Лялевель Іаахім (1786–1861), польскі гісторык, які даследаваў гісторыю і культуру ВКЛ, грамадскі дзеяч – 225 гадоў з дня нараджэння.

23 – Любан Ісак Ісакавіч (1906, Чэрыкаў – 1975), беларускі кампазітар, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР – 105 гадоў з дня нараджэння.

26 – Калінкавіцкі дзяржаўны краязнаўчы музей (1991) – 20 гадоў з часу заснавання (адкрыты 14.01.1994).

27 – Сапуноў Аляксей Парфёнавіч (1851, Віцебская губ. – 1924), гісторык, археограф, архівіст, краязнаўца, аўтар працаў па гісторыі Віцебшчыны – 160 гадоў з дня нараджэння.

30 – Пяткевіч Аляксей Міхайлавіч (1931, Стаўцоўскі р-н), крытык, літаратуразнаўца, краязнаўца, аўтар каля 440 навуковых артыкулаў, рэцэнзіяў – 80 гадоў з дня нараджэння.

Фота Міколы ПІВАВАРА

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 8

Уздоўж: 1. Помнік. 3. Сшытак. 6. Слова. 9. Опус. 10. Ігранне. 11. Крок. 14. Гора. 15. Аніс. 17. Ніва. 18. Звер. 19. Руны. 20. Муза. 23. Рогі. 24. Кайданы. 28. Маці. 31. Народ. 32. Айчына. 33. Прэмія.

Упоперак: 1. Папрок. 2. Іван. 4. Шлях. 5. Кветкі. 6. Сцяг. 7. Охра. 8. Акны. 12. Павадыр. 13. Радзіма. 14. Гонар. 16. Сэрца. 21. Праўда. 22. Лідзія. 25. Авен. 26. Двор. 27. Норд. 29. Плён. 30. Твар.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

Пачатак у № 1 за 2003 год

ЛАТЫШЫ (працяг артыкула). Пераважная большасць вернікаў-латышоў у Беларусі былі лютэране, частка – католікі і праваслаўныя. У пач. XX ст. у Лёзненскай воласці латышскае праваслаўнае брацтва. У час Першай сусветнай вайны колькасць латышоў у Беларусі павялічылася (больш за 20 тыс. чал.), пасля грамадзянскай вайны зменшылася. Паводле перапісу 1926 г. у БССР латышоў было 14 тыс. чал., этнічныя групы па 600–800 чал. існавалі ў Магілёўскай і Бабруйскай акругах. У 1920-я гг. пры ЦК КП(б)Б існавала Латышскае бюро. Працавалі латышскія школы, рабочыя клубы (Віцебск), секцыі пры клубах, хаты-чытальні. Культурна-асветнай працай кіравала Латышская секцыя Народнага камісарыята асветы БССР. На латышскай мове выходзіла літаратура, Мінская радыёстанцыя штотыднёва транслявала перадачы. У раёнах кампактнага пражывання латышкага насельніцтва ў 1920–1930-я гг. існавалі нацыянальныя сельсаветы (Быхаўскі, Лёзненскі, Глускі, Клімавіцкі, Ушацкі р-ны). На аснове латышскіх кало-

ніяў былі створаныя нацыянальныя калгасы (13 у 1934 г.), а таксама інтэрнацыянальныя калгасы з пераважнай большасцю латышкага насельніцтва.

Побыт латышоў у Беларусі меў спецыфічныя рысы: хутарскі тып рассялення, некаторыя элементы адзення, абрады, рэлігію.

Вывучэннем гісторыі латышкага перасяленчага руху, матэрыяльнай і духоўнай культуры латышоў у Беларусі займалася латышская камісія Інбелкульту, з 1929 г. латышскі сектар АН БССР, з чэрвеня 1933 г. латышская секцыя Інстытута нацменшасцяў АН БССР (старшыня К. Шкільтэр). У 1929 г. апублікаваная «Праграма даследавання латышскіх калоній», што прадугледжвала збіранне і вывучэнне этнаграфічных і фальклорных матэрыялаў. У 1929–1930 гг. былі наладжаныя экспедыцыі ў раёны кампактнага пражывання латышоў на Віцебшчыне і Палаччыне. На аснове матэрыялаў Шкільтэрам апублікаваныя працы «Латышскія калоніі на Беларусі» (1931), «Латышскі селянін на Беларусі да і пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі» (1935). Супрацоўнікі латышскай секцыі працоўвалі пытанні этнагенезу латышоў, вывучалі іх мову ў Беларусі. У манаграфіі Шкільтэра «Латгалскае нацыянальнае пытанне» (1934) асветляліся пэўныя аспекты фармавання латышскай нацыі.

(Заканчэнне артыкула будзе)

